ÇITIR ÇITIR FELSEFE

12. BASKI

Brigitte Labbé - P.-F. Dupont-Beurier

HAKLAR VE ÖDEVLER

Resimleyen: Jacques Azam

günışığı kitaplığı

ÇITIR ÇITIR FELSEFE

Hayatı anlatan kitaplar

Dünya çocukları bu diziyi okuyor! Yaşamı ve dünyanın işleyişini anlamaya çalışan çocuklara, temel kavramları, doğru sorular sorarak düşündüren dizi, gerçek yaşamdan pek çok renkli örnekle dolu. Çocuklar, öğretmenler ve anne babalar, her kitapta farklı bir kavram üzerine birlikte düşünüyorlar, birlikte konuşuyorlar.

HAKLAR VE ÖDEVLER

İnsanlar bir arada yaşarlar. Bu yüzden de, birbirlerine karşı sorumludurlar, birbirlerine karşı ödevleri vardır. Sanki aralarında yazılı sözleşmeler varmış gibidir. Ancak kimse onlara niçin uyduğumuzu, niçin ödevlerimizi yerine getirdiğimizi sorgulamaz. Ödevlerimizi korktuğumuz için mi yapıyoruz? Yoksa, iyi niyetten mi? Söylenerek mi? Gülümseyerek mi? Bunun önemi yok aslında...

Dizinin on beşinci kitabı, çocukların çok yakındıkları "haklar" ve "ödevler" konusunu tartışıyor.

THG
903781
BRA

günışığı kitaplığı

ISBN 978-9944-717-
9 789944 71735

ÇITIR ÇITIR FELSEFE

Brigitte **Labbé** - P.-F. **Dupont-Beurier**

HAKLAR VE ÖDEVLER

Resimleyen: **Jacques Azam**
Türkçesi: **Azade Aslan**

günışığı kitaplığı

İÇİNDEKİLER

Ödevsiz Gezegen 3
Pazu hakkı 6
Yarına ödevin var mı? 8
Baba, anne, gözetmen, öğretmen... 9
Sana bu hakkı kim verdi? 11
Yasalar: Ödevler ve haklar 13
Yeşil ışık, kırmızı ışık 14
Oy hakkı mı, oy verme ödevi mi? 17
Mari'nin sırrı... 18
... ve Alis'in dostluğu 20
İşte, istediğim şey! 22
Yeşil mantolu kadın 24
Yapmak zorundasın 26
Radarlar mı, çocuklar mı? 29
Gece mahkemesi 31
Korkunç haklar 32
İnsan gibi insan 34
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 36
Ava, Daniel, Kemal, Boris... 37

Ödevsiz Gezegen

"Olamaz, yine kapalı! Üç seferdir boş yere buraya kadar geliyoruz! Bu sinema ne zaman açık oluyor?" Esin, bir kez daha sinemanın açılış saatini aranırken söylenip duruyor.

"Birine soralım," diyor Ali.

Esin yoldan geçen birini durduruyor.

Adam, "Hah hah haa!" diye bir kahkaha patlatıveriyor. "Dünya gezegeninden geldiğiniz her halinizden belli! Ödevsiz

Gezegen'de saatler kimsenin umurunda değildir. Sık sık uğrayın; sinemanın sahiplerinin paraya ihtiyacı var, er geç salonu açacaklardır."

Şaşıran ve hayal kırıklığına uğrayan Ali ve Esin, otellerine geri dönmek için mini-füzeye biniyorlar. Yarı yolda füze duruyor; pilot yolculara inmelerini söylüyor.

Esin ve Ali, "İyi de, neden bizi burada bırakıyor?" diye soruyorlar hayretle.

Bir kadın, "Kim bilir?" diyerek içini çekiyor. "Bazen pilotlar mini-füzeyi alıp gezmeye giderler. Füze ancak bir iki saat ya da bir hafta sonra geri dönebilir; duruma bağlı."

"Hangi duruma?" diye soruyor şaşakalan Esin.

"Hiçbir fikrim yok," diye yanıtlıyor kadın ve onlara sabır diliyor.

Ali, Esin'in elinden tutuyor. Aslında, yürüyerek gezegeni daha iyi gezebilirler. Muhteşem manzaralar arasında 7 saatlik bir yürüyüşten sonra, otelde onları yeni

bir sürpriz bekliyor: Odaları dolu.

Öfkeden deliye dönen Ali, "İki gece daha kalacağımızı söylemiştik; odamızı başka birine vermeye hakkınız yok!" diye bağırıyor.

"Hakkımız yok mu?"

Otelin müdürü sinirden kıpkırmızı kesiliyor. "Ah şu Dünya gezegeninden gelen turistler, hepsi aynı! Hak hukuk diye insanın kafasını şişirirler! Arkadaşlarım geldi, benden iki oda istediler. Anlayacağınız, odasını kaybeden tek müşteri siz değilsiniz."

Esin ve Ali, turizm şirketinin broşüründeki Ödevsiz Gezegen tanıtımına bayılmışlardı: "Burada zorunluluk da yok, ödev de!"

Ama yolculuklarının başından bu yana, broşürün hiçbir yerinde yazmayan bir şey keşfettiler: Burada her şey, kişilerin isteklerine bağlı. Sinemanın sahibi öğlene kadar uyumak mı istedi?

Seans iptal! Mini-füze pilotu gezmeye gitmeye mi karar verdi? Herkes evine yürüyerek dönecek! Otel müdürü arkadaşlarını mı ağırlamak istedi? Odaları boşaltın!

Pazu hakkı

Esin kızgın. "Odayı geri almak için müdüre ısrar etmeliydin; kolay lokma olduk," diye sitem ediyor Ali'ye.

"Israr etmek mi? Şikâyet ettiğimde müdürün bana nasıl baktığını görmedin mi? Adamın boksör kalıbında olduğunu da mı fark etmedin? Ya pazularının iriliğini? Ben onunla baş edemem; o herif beni sinek gibi ezer."

Ali, odayı geri vermeme hakkı konusunda tartışmaya devam etseydi, başına ne geleceğini biliyor: Oda yerine mosmor bir göz. Anlaşılan, Ödevsiz Gezegen'deki hayatı çok iyi kavramış Ali: Bütün haklar koca pazuluların, bütün haklar en güçlülerin.

Ali ve Esin, otelden çıktıkları sırada tuhaf bir ses duyup geri dönüyorlar. Otel müdürü nakavt olmuş, yerde yatıyor. İriyarı bir adam, oda anahtarını almak için bankonun arkasına dolanıyor.

"Bu bizim yan odamızda kalan adam," diye fısıldıyor Esin. "Çabuk, gidelim buradan!"

En güçlüden de güçlü biri her zaman vardır. Ve ikisinin karşılaştığı gün; haklar yer değiştirir, haklar daha güçlünün tarafına geçer. Bir süre sonra, daha daha güçlü biri çıkagelip bu hakları alır. Bir başka gün, daha daha daha güçlü biri ortaya çıkarak hakları ele geçirecektir.

Kısacası, böyle bir dünyada "bir şeye hakkı olmak" hiçbir anlama gelmez. Hakların yerini, kaba kuvvet almıştır.

Ödevsiz bir gezegen, haksız bir gezegendir.

Yarına ödevin var mı?

"Yarına ödevin var mı?" Kim haftada bir kez, iki kez, üç kez bu soruyu duymaz ki? Bu soru bir nakarat gibi, her akşam her akşam, her yıl her yıl tekrarlanır durur.

"Evet!" yanıtı verelim.

Sonrasını herkes bilir:

"O zaman ne diye aylak aylak dolaşıyorsun? Acele et, git çabuk ödevlerini yap! Akşam yemeğinden önce bitmiş olmaları gerekiyor."

"Hayır, ödevim yok!" yanıtı verelim.

Bu durum çoğunlukla şaşkınlıkla karşılanır:

"Öyle mi? Ödevin yok mu? Ama neden? Yine de, defterine bakıp kontrol et." Defter ödev ol-

madığını doğrulasa bile, sorgulama sürer: *"Öğretmen ödev verirken, kesin Derin'le gevezelik ediyordun. Selen'e telefon et hemen, o sana ne yapılacağını söyler."*

Bulaşık yıkamaktan, odamızı düzenleme ödevimizden ya da akşamları köpeğimizi çişini yapması için sokağa çıkarmaktan kaçabiliriz. Ama "ödev yapma ödevimizden" kaçmamız neredeyse olanaksızdır. İşte bu yüzden, küçüklükten itibaren "ödev" sözcüğü asla en sevilen sözcükler arasında yer almaz...

Baba, anne, gözetmen, öğretmen...

"Bünyamin, koridorda ne yapıyorsun? Çabuk sınıfa gir!"
"Ama, öğretmen çıkmama izin verdi."

"Baba, gidip paten kaymaya hakkım var mı?"
"Evet, ama önce odanı topla."

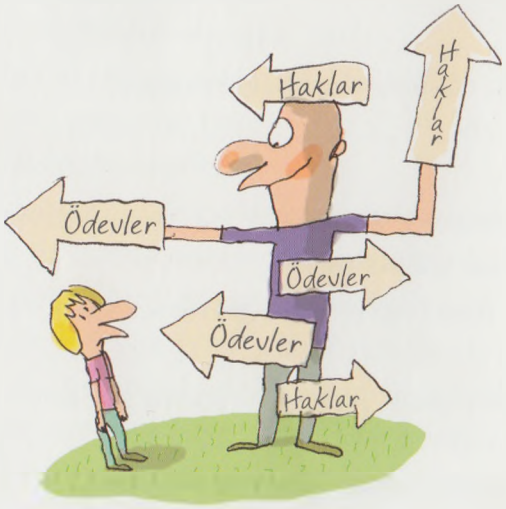
"Tatlı olarak hazırladığım armutlu turtayı kim bozdu?"

"Büyükannem bir dilim yemeye hakkım olduğunu söylemişti."

"Televizyon izlemeye hakkım var mı?"

"Ödevlerini bitirdiysen var."

Dışarı çıkma hakkı, televizyon izleme hakkı, okul ödevlerini yapma görevi, yatakta kitap okuma hakkı, gece saat 10'da yatma ödevi, bir arkadaşta yatıya kalma hakkı...

Bizler çocukken, haklarımızı da ödevlerimizi de hep başkaları belirler: Anneler, babalar, büyükanneler, büyükbabalar, öğretmenler, gözetmenler...

Bu yetişkinler, çocukların hak ve ödevlerine karar verirler; çünkü çocuklardan onlar sorumludurlar.

Buna karşılık bütün yetişkinlerin de çocuklara karşı ödevleri vardır: Onları koruma görevi, fiziksel ve ruhsal şiddete maruz kalmalarını engelleme ödevi, onlara bakma ödevi, oynamalarını ve öğrenmelerini sağlama ödevi, onlara iyi bir eğitim verme ödevi, onları sevgi saygı içinde büyütme ödevi...

Sana bu hakkı kim verdi?

"Baba, sana şort giyme hakkını kim verdi?"

Gözleri fal taşı gibi açılan babası, Yasemin'in neden böyle bir soru sorduğunu merak ediyor. Yasemin bunu soruyor, çünkü bugün onun şort giymeye

hakkı yok. Annesi, bu kadar güçlü rüzgârda kumun Yasemin'in bacaklarını çok acıtacağını söylüyor.

"Kimse bana bu hakkı vermiş değil," diye yanıtlıyor babası. "Ne giyeceğime kendim karar veririm."

Akşam, Yasemin'in babası vergi beyannamesini doldururken söylenip duruyor.

Yasemin soruyor: "Baba, hangi alçak seni bunu yapmaya zorluyor?"

Babası kalemini bırakıp gülüyor. "Hiç kimse, canım. Yasa böyle: Çalışan insanlar bu kâğıtları doldurmak zorundalar."

İnsanlar uzun süre, tıpkı Yasemin gibi, hakları ve ödevleri dağıtan üstün bir varlık olduğuna inandılar. Halkının yaşamına ya da ölümüne ka-

rar verme hakkını kendinde bulan diktatörler, yasaları tek başlarına belirleyen krallar, insanları bir tanrının şunu ya da bunu yapmamızı emrettiğine inandıran din adamları gibi...

Başkalarının hak ve ödevlerine tek başlarına karar veren bütün bu insanlara "zorba" denir.

Yasalar: Ödevler ve haklar

Arabada giderken, emniyet kemerimi takmalıyım.

Bu ülkede, emniyet kemeri takmayı zorunlu kılan bir yasa var.

Çocuğumun doğumunu belediyeye beyan etmem gerekiyor.

Burada, yeni doğan çocukların belediyeye bildirilmesini zorunlu kılan bir yasa var.

Her ülkede vatandaşların ödevleri vardır; yasaların verdiği ödevler.

On sekiz yaşındayım; araba kullanma hakkına sahibim.

Araba kullanmama izin veren, bana araba kullanma hakkı tanıyan bir yasa var.

Burada sigara içilebiliyor. Orada park yapma hakkımız var. Artık oy verme hakkım var...

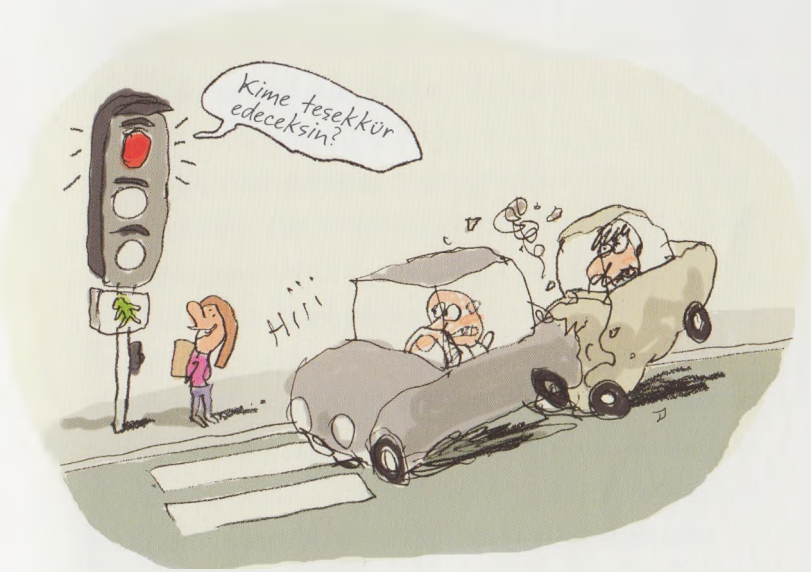
Burada sigara içilmesine, orada park yapılmasına, seçimlerde oy kullanılmasına... izin veren yasalar var.

Her ülkede, vatandaşların hakları vardır; yasalar tarafından verilmiş haklar.

Yeşil ışık, kırmızı ışık

Jülide okula tek başına gidiyor.

"Elbette gider. Jülide okula yalnız gitmeye bayılıyor; kendisiyle nasıl gurur duyduğunu bir görsen! Üstelik, okul o

kadar da uzak değil ve Julide gerçekten çok dikkatli."

"Benim ülkemde olsa, tek başına okula gitmesine izin vermezdim. Bizde, liseye giderken bile çocuklara her zaman eşlik edilir."

Sözü edilen o ülkede sürücüler çok hızlı araba kullanıyor; hız sınırı yok, trafik ışıkları çalışmıyor, ne zaman karşıya geçilebileceği kestirilemiyor;

üstüne üstlük, ne yaya geçidi var, ne de kaldırım... Böyle olunca, orada neden çocukların okula yalnız gidemediğini anlamak zor değil.

Jülide'nin ülkesindeyse kurallar var; Jülide de onları biliyor. Yaya geçidinden geçmesi gerekiyor; kırmızı ışıkta sürücüler durmak zorunda olduğundan geçme hakkı ona ait; yeşil ışıkta geçme hakkı sürücülerde olduğundan onun beklemesi gerekiyor; yoldan değil kaldırımdan yürümeli; arabalarla motosikletlerin kaldırıma çıkma hakları yok...

Bu durumda, Jülide'nin neden okula yalnız gitmekte özgür olduğunu anlıyoruz. Jülide, hem kendisinin hem de sürücülerin sahip olduğu haklar ve yerine getirmeleri gereken ödevler sayesinde özgür.

Başkalarının hiçbir ödevi olmazsa, benim de hiçbir hakkım olmaz.

Hiçbir hakkım olmazsa da, hiçbir özgürlüğüm olmaz.

Sonuç olarak, haklar ve ödevler özgürlüklerimizin bekçileridir.

Oy hakkı mı, oy verme ödevi mi?

Alfred, "Gelecek seçimde kime oy vereceksin?" diye soruyor Lorenzo'ya.

"Oy vermeyeceğim. Ne gelecek seçimde, ne de sonraki seçimlerde."

"Ya öyle mi? 18 yaşını geçenlerde doldurmadın mı sen? Oy verme hakkın yok mu?"

"Hayır, oy verme hakkım var; ama oy vermeyeceğim."

Alfred, "O halde, vatandaşlık ödevini yerine getirmiyorsun," diye eleştiriyor arkadaşını.

"Ödev mi? Ne ödevi? Oy vermek bir ödev değildir, neden söz ediyorsun sen?" diye tersliyor onu Lorenzo.

Alfred yaşadığı ülkenin yasalarını gayet iyi biliyor; Lorenzo'nun haklı olduğunun farkında: Bu-

rada yasa, oy vermeyi zorunlu tutmuyor. Yine de Alfred, oy vermenin bir ödev olduğunu düşünüyor.

Alfred'in söz ettiği ödev, yasalarda yazılı değil; onun aklında yazılı.

Alfred, herkesin de kendi gibi seçimlere katılma zorunluluğu hissetmesi gerektiğini düşünüyor. Belki bir gün, yaşadığı ülkede yasa değişecek; belki oy vermek bir ödev haline gelecek. Ama bu olana kadar, Alfred kendisi dışında hiç kimseye bu ödevi dayatamaz.

Mari'nin sırrı...

"Mehmet, sana bir sır vereceğim. Ama önce, bunu kesinlikle hiç kimseye söylemeyeceğine söz vermelisin bana."

Mehmet, Mari ona güvendiği için gerçekten çok mutlu; yine de duraksıyor. Arkadaşı Oskar'a hiçbir şey anlatmadan durabileceğinden pek emin değil.

Mehmet özgür: Söz vermemekte özgür, söz ver-

mekte özgür, sırrı duymayı reddetmekte özgür, sırrı dinlemeyi kabul etmekte özgür. Hiçbir şey ya da hiç kimse onu bir şeye zorlamıyor. Karar verecek tek kişi kendisi.

En sonunda, "Söz veriyorum, yemin ederim. Kesinlikle hiçbir şey söylemeyeceğim... Oskar'a bile," diye söz veriyor Mehmet.

Mari sırrını onun kulağına fısıldıyor.

"Ne diyorsun, inanmıyorum, eminmisin?" diye soruyor Mehmet şaşkınlıkla.

Sırrı duymadan önce, Mehmet'in Mari'ye karşı hiçbir ödevi yoktu. Oysa, artık var. Bu ödevi kendi seçti.

Genellikle, ödevlerin yalnızca başkalarından geldiğine, bir patron, bir öğretmen, bir polis, bir yargıç ya da ailemiz tarafından bize dayatıldığına

inanırız. Ama aslında düşününce, kendi kendimize de birçok ödev yarattığımızı anlarız.

Kendi kendimize ödevler veririz ve bunu özgürce yaparız.

Kuşkusuz, şu andan itibaren Mehmet, Mari'nin sırrını başkalarına anlatmak için yanıp tutuşuyor. Özellikle de, çocukluk arkadaşı Oskar'a. Ne tuhaf şey: Öz irademizle, aslında arzularımıza karşı olan ödevler veririz kendi kendimize.

Mehmet'le Mari arasında bir anlaşma var: Mari bir sırrını anlatıyor, Mehmet de bu sırrı saklıyor. Bu anlaşmaya bir sözleşme de denebilir. Mehmet'le Mari hiçbir şey yazmadılar, birbirlerine karşı yükümlülük altına girdikleri hiçbir kâğıt imzalamadılar. Yine de, aralarında bir sözleşme var.

... ve Alis'in dostluğu

Okul çıkışında Kaya, Gizem'i DVD izlemeye evine davet ediyor. Harika! Gizem ne zamandır Kaya'nın onu bir yerlere çağırmasını bekliyordu!

Yine de, Gizem bir an kararsız kalıyor. Ya Alis? Bugün okula gelmedi. Acaba ne oldu? Yoksa hasta mı? 'Ona uğrayıp, her şey yolunda mı bakmalıyım,' diye düşünüyor Gizem. 'Acaba yarın okula gelecek mi? Eğer gelecekse, ezberlenmesi gereken şiirin bir kopyasına ihtiyacı var.'

Gizem'in canı çok sıkılıyor. Kaya onu bekliyor; ama o ne yapacağını bilemiyor.

Gizem, Alis'le dostluğu nedeniyle ona karşı sorumlulukları olduğunu hissediyor. Elbette, Alis hiçbir zaman, *"Dostluğumun karşılığında, şunu*

şunu yapmak zorundasın," demedi. Ancak yine de Gizem, Kaya'ya gitmek konusunda kararsız. Alis'le arkadaşlığı, ona bazı ödevler yüklüyor.

Hiç kimse ıssız bir adada yalnız başına değildir. İnsanlar bir arada yaşar. Birlikte yaşadıkları için de, birbirlerine karşı sorumludurlar. İnsanlar arasında yazılı sözleşmeler varmış gibidir. Bir arada yaşadıkları için, birbirlerine karşı ödevleri vardır.

İşte, istediğim şey!

"Hayır, teşekkürler; sinemaya gelmeyeceğim, evde kalıp çalışacağım. Biliyorsun, bu yıl yalnızca cumartesi akşamları dışarı çıkıyorum."

Mirka, telefonu kapatıp masasına oturuyor. Akşam yemeği için kısa bir mola vererek 22:30'a kadar çalışacak. "Sonrasında kesinlikle televizyonu açmamalıyım," diye düşünüyor Mirka. "Yarın zinde olmak için mutlaka erken yatmalıyım."

Akşam yemeğinde herkesi şaşırtan bir şey oluyor: Mirka'nın kız kardeşi Katya, doğum günü için istediği spor ayakkabılardan vazgeçtiğini açıklıyor.

"Ama Katya, aylardır o ayakkabıları sayıklıyordun!" diyor şaşıran babası.

"Televizyonda bir haber gördüm. O ayakkabıları üreten fabrikalarda 7 yaşında çocukların çalıştırıldığını söylediler. Bu çok iğrenç!"

Mirka'nın ve kardeşi Katya'nın ortak bir özelliği var: Kendi haklarını ve ödevlerini kendileri belirliyorlar. Cumartesi günleri dışarı çıkma hakkı, her gün 4 saat ders çalışma ödevi, kendine akşam yemeği molası verme, televizyonu yasakla-

ma, en sevdiği ayakkabılardan kendini mahrum etme...

Bu hakları ve ödevleri kendi kendilerine veriyorlar, çünkü istedikleri bir şey var: Mirka mimar olmak için sınavlarını başarıyla geçmek istiyor; Katya ise, çocukların fabrikalarda çalıştırılmadığı bir dünya.

İnsanoğlu, durduğu yerden tepkisizce dünyayı izlemez. Gerçekleştirmek istediği hayalleri, ulaşmak istediği amaçları, gönülden bağlı olduğu projeleri vardır. İşte bu yüzden, haklar ve ödevler hepimiz için kaçınılmazdır.

Yeşil mantolu kadın

Pelin para çekmek için bankaya gidiyor. Oh, hiç sıra yok; bankamatiğin önünde elma yeşili tuhaf mantolu bir kadın var yalnızca. Kadın kartını el çantasına yerleştirip, yerini Pelin'e bırakıyor.

Pelin kartını yuvaya itiyor, şifresini yazıyor, "20 Lira" tuşuna basıyor, kartını

geri alıyor ve para çıkmış mı diye bakmak için hafifçe eğiliyor. Bir de ne görsün: Orada zaten para var!

Pelin paraları sayarken, "Bu makina bir Noel Baba!" diye kıkırdıyor. Tam 100 Lira! Vaay!

Pelin, bilgi fişini kontrol ediyor: Hata yok, yalnızca 20 Lira istemiş. Zaten 20 Liralık kâğıt para da, o sırada makineden çıkıyor.

Bir anda olan biteni kavrıyor Pelin: Ondan önce bankamatikte işlem yapan yeşil mantolu kadın kartını alıp parasını unutmuş olmalı.

Pelin çevresine bakınıyor. Sokağın sonunda, elma yeşili koca mantoyu fark ediyor; kadın otobüse binmek üzere. Hiç kuşku yok, paranın sahibi o. Böyle bir renk kolay kolay unutulmaz.

Pelin'in ne yaşadığını çok iyi biliyoruz: Parayı kendine saklamak için çok güçlü bir arzu duyarken, aynı anda içinden bir ses ona, *"Otobüs hareket etmeden kadını yakalamaya çalış çabuk!"* diyor.

Pelin, yeşilli kadını yakalamak için koşacak mı? İçinden gelen ve ona, *"Haydi, yapmak zorundasın!"* diyen sesi dinleyecek mi?

Yapmak zorundasın

Sokağa çıkmak için giyinmek zorundayız, motosiklete binerken kask takmak zorundayız, nüfus

cüzdanımızı yanımızda taşımak zorundayız...

Bu "zorundayız"lar, yasalardan gelir –Bunu biliriz.

Zamanında gelmelisin, doğru durmalısın, günaydın demelisin, dişlerini fırçalamalısın, konuşmak için parmak kaldırmalısın...

Bu "-melisin" ya da "-malısın"lar başkalarından gelir –Bunu da biliriz.

Ayrıca, kendimizden başka hiç kimsenin bilmediği, kimseciklerin duymadığı sessiz "-melisin"ler ya da "-malısın"lar da vardır.

Uçak pilotunun tek bir isteği var: Kana kana su içmek, 2 gündür ona işkence eden susuzluğunu gidermek.

Kazada ağır yaralanarak kumların üstüne serilmiş yolcularına bakıyor. Su içmek için çok güçsüzler, onlara dudaklarından içeri dökerek su içirmek gerek. Acaba yardım gelene kadar hayatta kalabilecekler mi?

Pilot susuzluktan ölmek üzere. İki gündür çölde yardım bekliyor. Suyu kendine saklamak istiyor; bu bir ölüm kalım meselesi. Ama içinde, susuzluğundan daha güçlü, hayatta kalma arzusundan da güçlü bir şeyler var. İçinden bir ses, onu yolcularına su vermeye zorluyor; suyu paylaşmasını söylüyor.

Radarlar mı, çocuklar mı?

"Haydi, daha hızlı sür!"

"Olmaz; burada hız sınırı saatte 50 kilometre."

"Ama yollar boş. Hem bak, ne polis var, ne radar."

"Biliyorum, bu hız sınırı saçma; ama ne olur ne olmaz! Ceza ödemek de, ehliyetimi kaptırmak da istemiyorum."

Ömer, ceza ödeme korkusu ve ehliyetine el konulması endişesiyle hız sınırını aşmıyor.

"Haydi, daha hızlı sür!"

"Olmaz; burada hız sınırı saatte 50 kilometre."

"Ama yollar boş. Hem bak, ne polis var, ne radar."

"Biliyorum, ama bir çocuğun koşarak evinden çıkıp, sağına soluna hiç bakmadan dosdoğru yola atladığını düşünsene. Eğer çok hızlı gidersem zamanında duramam."

Yorgo, birine çarpma riskine girmemek için hız sınırını kesinlikle aşmıyor.

Hem Ömer, hem Yorgo sürücülük ödevini yerine getiriyorlar: Hız kısıtlamasına uyuyorlar.

Ama ikisinin de kurallara uyma nedenleri çok farklı: Ömer başına bela almak istemiyor, Yorgo ise başkalarının yaşamını düşünüyor.

Kimse neden yasalara uyduğumuzu, niçin ödevlerimizi yerine getirdiğimizi sorgulamaz.

Radarlar yüzünden mi, çocuklar yüzünden mi? Ödevimizi, korktuğumuz için mi yapıyoruz? Yoksa, yüce gönüllülüğümüzden mi? Yoksa, nezaketten mi? Ya da; iyi niyetten mi? Söylenerek mi? Gülümseyerek mi?

Hiç önemi yok.

Gece mahkemesi

Yasanın tanımladığı ödevlere uymadığımızda cezalandırılırız; para cezası öderiz, mahkemeye çıkıp yargılanabilir, hatta hapse atılabiliriz.

Varsayalım...

- ... Mehmet, sırrı Oskar'a söyledi.
- ... Pelin, parayı anında cebe attı.

Mehmet de, Pelin de hiçbir ceza almayacaklar; hapse düşme tehlikeleri yok. Onlarınki, ahlaki bir ödev: Bunu dayatan hiçbir yasa yok, onları denetleyecek hiçbir polis yok.

- Mehmet, Mari ile her karşılaştığında

huzursuz oluyor. Mari'nin gözlerine bakmaya cesareti yok. Her gece yatağında dönüp duruyor; kendini kötü hissediyor, Oskar konuşursa, başına gelecek felaketi düşünüyor.

Mehmet kendisiyle baş başa. Gece mahkemesinde de bir başına, kendi kendini yargılıyormuş gibi hissediyor.

Pelin, her yerde yeşil mantolu kadınlar görüyor. Kendi kendine, isteseydi onu yakalayabileceğini söyleyip duruyor. Geceleri yalnızken, kadının titreyerek cüzdanında paralarını arayıp, bulamayınca da paniklediğini hayal ediyor.

... Gece mahkemesinde tek başına.

Korkunç haklar

O akşam, otobüs tıklım tıkış. Oturacak tek yer yok. Ama, Bob oturmak istiyor.

"Kalk, arkaya yürü," diyor kadının birine.

Vanessa kımıldamıyor.

"Kalk, arkaya!" diye haykırıyor Bob.

Bob'un hiçbir şeyden korkusu yok, Vanessa'yı yerinden kaldırmaya hakkı olduğunu biliyor.

Vanessa ise tutuklanma ve karakola götürülme tehlikesiyle karşı karşıya. Bunu biliyor; kalkıp yerini Bob'a bırakmalı.

Yasa böyle: Otobüsün ön tarafındaki yerler beyazlara ait. Otobüs dolu olduğunda, ortadaki koltuklar da beyazların. Bob beyaz, Vanessa ise siyah.

Bu öyküye inanası gelmiyor insanın. Oysa, anlatılanlar gerçek. Uzun yıllar boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde, beyazların siyahları otobüs koltuklarından kaldırmaya, onların bazı okulların kapısından bile girmelerini ve üniversiteye yazılmalarını yasaklamaya, marketlere, lokantalara girmelerini engellemeye hakları vardı.

Yasa neyin izinli, neyin yasak olduğunu söyler; neyin iyi, neyin kötü olduğunu değil.

Yasa izinler verir ve yasaklar koyar; hakları ve ödevleri tanımlar.

Kimi zaman, söz konusu haklar ve ödevler, korkunç olabilir.

İnsan gibi insan

"Bob ve Vanessa'nın hikâyesi nasıl bitti?" diye soruyor Cem.

"Otobüsteki adamlardan biri ayağa kalktı. Bob'la Vanessa'nın ortasına dikilip, Bob'a, Vanessa'yı rahat bırakmasını

söyledi. Bob hiçbir şey yapmaya cesaret edemedi; sonraki durakta indi. Adamın gözü üstündeydi."

"Vay canına, adam... adammış gerçekten..." Cem doğru sözcükleri arıyordu. "İnsan gibi insanmış," dedi sonunda.

"İnsan gibi insan," ne tuhaf bir ifade... Adamın, bir deve ya da yarı kertenkele yarı insan olmadığı ortada. Öte yandan, Bob'un insan olmadığını, insanlık dışı davrandığını söylesek bile, bu Bob'un bir köpek ya da bir yılan olduğu anlamına da gelmez.

Aslında Cem, *"insan gibi insan"* dediğinde, söylemek istediği, adamın insanca davrandığı, insanca hareket ettiği: O, herkesin hakkına saygı gösteriyor; kendi ödevinin başkalarına saygı göstermek olduğunu biliyor –her kim olursa olsun.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Her bireyin yaşamaya hakkı vardır. Buna "yaşama hakkı" denir.

Bu ne demek? Yaşarız, yaşamayız; bu bir hak meselesi değildir. Yaşamak için izin isteyecek değiliz herhalde? Hem sonra, kimden isteyeceğiz ki? Ya da ne zaman? Yaşamak için bir haktan söz etmek niye?

Çünkü dünya tarihi boyunca, bazı insanlar başkalarının elinden bu hakkı almıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Naziler milyonlarca insanı Ya-

hudi, siyah, engelli, akıl hastası, komünist, sendikacı, çingene... diye öldürdü: Naziler, onların yaşama haklarını ellerinden aldı.

Her bireyin yaşamaya hakkı vardır.

İnsanlar bu hakkı yazıya dökmüşlerdir. Buna "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" denir; bütün insanların, insan oldukları için sahip olmaları gereken hakları sıralayan bir bildirgedir bu: Özgürlük, güvenlik, sağlık, iyi beslenme, giyinme, barınma, eğitim alma ve okumayı, yazmayı, saymayı öğrenme hakkı...

Bütün insanlar bu hakları öğrensin ve tanısın diye, tek bir insan hakları evrensel bildirgesi vardır. Nasıl bir dünyada yaşamamız gerektiğini, nasıl bir dünyada yaşamak istediğimizi söylemek için tek bir bildirge...

Ava, Daniel, Kemal, Boris...

Ava, "Kendi dilimi konuşma hakkına sahip olmak istiyorum," diyor;

Daniel, "Ben de kendiminkini konuşma hakkı istiyorum," diyor;

Kemal, "Ben de kendi dilimi konuşma hakkına sahip olmak istiyorum," diyor;

Boris, "Ben de" diyor;

Li-Cong da, David de, Toni de, Talin de, hepsi de sınıfta kendi dilini konuşma hakkı istiyor. Öğretmen istekleri sayıyor: Tam sekiz farklı dil!

Her öğrenci kendini anadilinde ifade etme hakkı istiyor. Neden olmasın?

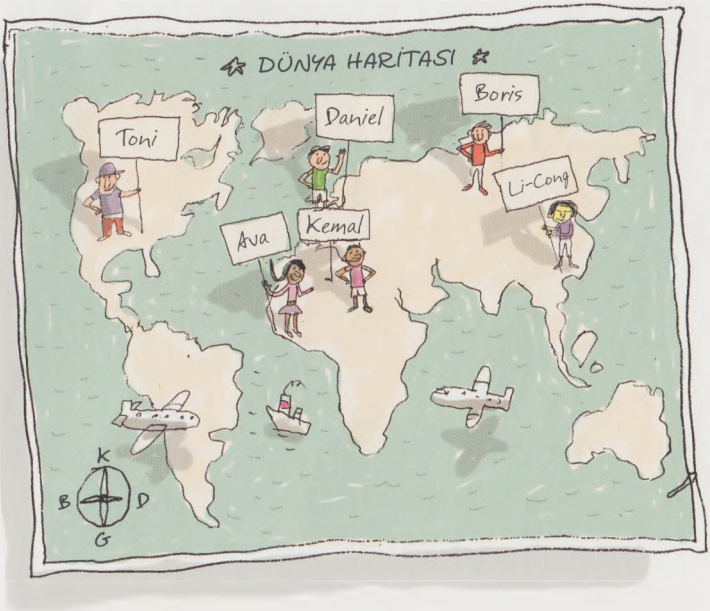
Elbette, Ava'nın Volof dilinde konuşma hakkı olursa, Daniel'in Fransızca, Kemal'in Arapça, Boris'in Rusça, Li-Cong'un Çince, David'in İbranice, Toni'nin İngilizce, Talin'in de Ermenice konuşma hakkı olmalı. Normal.

Herkese eşit davranılmalı; bir hak, ancak herkes aynısına sahipse gerçek bir haktır. Yoksa bunun adı hak değil, iyilik, ayrıcalık ya da kayırma olur.

Eğer herkese anadilinde konuşma hakkı tanınırsa, sınıfın ne hale geleceğini tahmin edebiliriz: Kimse kimseyi anlamaz. Bu durumda, bir-

likte okuyabilmek için herkesi bağlayan bir kural bulmak gerekecek; herkes için geçerli hakları ve ödevleri belirlemek gerekecek.

Kuşkusuz, birçok öğrenci hayal kırıklığına uğrayacak. Ama eğer Ava, Daniel, Kemal, Boris, Li-Cong, David, Toni ve Talin haklarından birinden vazgeçerlerse, başka bir hak kazanacaklar –birlikte okuyabilme hakkını.

Brigitte Labbé uzun süre iletişim sektöründe görev aldıktan sonra çalışmalarını, karışık felsefi kavramları çocuklara aktarabilmek üzerine yoğunlaştırdı.

Pierre-François Dupont-Beurier Paris'te lise felsefe öğretmeni. Dizinin yeni kitaplarında felsefi içeriği denetledi.

ÇITIR ÇITIR FELSEFE

Hayatı anlatan kitaplar

İyi ve Kötü
Adalet ve Haksızlık
Gerçekten ve Yalancıktan
Oğlanlar ve Kızlar
Güzellik ve Çirkinlik
Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz
Savaş ve Barış
İş ve Para
Özgür Olan ve Olmayan
Doğa ve Kirlilik
Cesaret ve Korku
Mutluluk ve Mutsuzluk
Liderler ve Diğerleri
Başarı ve Başarısızlık
Haklar ve Ödevler
Ben ve Başkaları
Yaşam ve Ölüm
Beden ve Akıl
Zaman Çok ve Zaman Yok
Söz ve Sessizlik
Aşk ve Dostluk
Şiddet ve Şiddetsizlik
Diktatörlük ve Demokrasi
Küçükler ve Büyükler
İnanmak ve Bilmek

Çıtır Çıtır Felsefe 15 – **HAKLAR VE ÖDEVLER**
Yazan: Brigitte Labbé, P.-F. Dupont-Beurier
Resimleyen: Jacques Azam • Türkçe yayın editörü: Müren Beykan
Fransızca aslından Türkçeleştiren: Azade Aslan • Son okuma: Hande Demirtaş
Özgün adı: *Les droits et les devoirs* • © Éditions Milan, 2008
(300, rue Léon Joulin, 31101 Toulouse Cedex 9 France, www.editionsmilan.com)
Türkçe yayın hakları: Günışığı Kitaplığı, 2009 • Yayın hakları Milan Yayınevi'nden satın alınmıştır.
Tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz ve kullanılamaz. • 1. baskı: Eylül 2006, 12. baskı: Mart 2014 (Her baskı 2000'er adet yapılmıştır.)
ISBN 978-9944-717-35-9

www.gunisigikitapligi.com

Kapak uygulama: Bora Gürsel • Baskı öncesi hazırlık: Neslihan Özceylan
Baskı: Gezegen Basım (100 Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 2. Cad. No: 202 A Bağcılar/İstanbul (0212) 325 71 25 Sertifika: 12002)
Günışığı Kitaplığı bir Mia Organizasyon Restorasyon Yayıncılık Ltd. Şti. kuruluşudur. • Sertifika: 12066-34-12439
Profilo Plaza, Cemal Sahir Sok. 26/28 B3 Mecidiyeköy 34387 İstanbul • Telefon: (0212) 212 99 73
Faks: (0212) 217 91 74 • E-posta: info@gunisigikitapligi.com